

Grzegorz Kaszyński

Spór wokół właściwej lokalizacji przecinka w Łukasza 23:43

Krytyczne greckie teksty NT, z których tłumacze dokonują współczesne przekłady Biblii, zawierają w Łk 23:43 przecinek przed słowem σήμερον (dzisiaj)¹. Jednakże w starożytnych manuskryptach biblijnych interpunkcja w zasadzie jest nieobecna². Z tej właśnie przyczyny w pierwszych wiekach *istniał spór* w sprawie, na co Chrystus położył nacisk w swej wypowiedzi skierowanej do złoczyńcy.³ Gdyby istniała jakaś interpunkcja w tym wersecie, to takich dyskusji w ogóle by nie było. Wobec powyższego badacze dociekający właściwego sensu wypowiedzi Jezusa powinni przeanalizować składnię i kontekst Łk 23:43 oraz inne teksty biblijne rzucające światło na znaczenie słów w tym wersecie, włącznie z tymi, które mówią o postęzystencji Jezusa.

Zwolennicy umieszczenia przecinka *przed* słowem „dziś” próbują oprzeć swe stanowisko na argumentach syntaktyczno-gramatycznych, ale ich wnioski wyciągane z tej analizy pozostawiają wiele do życzenia.⁴ W rzeczywistości głównym motywem preferowania przez nich takiej interpunkcji jest błędna teologia, ponieważ stwarza poważne problemy egzegetyczne:

1. Bazowanie na przekładzie z tradycyjną interpunkcją *wiedzie do sprzeczności wewnątrz-biblijnych*⁵ i *ogromnych trudności w pogodzeniu z innymi tekstami mówiącymi o warunkach „wstępu” do nieba* (zakładając poprawność interpretacji, że „raj” jest niebem).
2. Brak konkretnych przesłanek kazujących rozumieć „raj” jako niebo. Jezus i złoczyńca nie byli katolikami! Łotr prędzej mógł słowo „raj” zrozumieć po żydowsku, czyli skojarzyć z *ziemskim* rajem, o którym donosi Księga Rodzaju. Greckim słowem tłumaczonym na „raj” w tym wersecie jest *paradeiso*, które zdaniem niektórych badaczy ma etymologię od

¹ Wprowadzenie interpunkcji do krytycznego greckiego tekstu NT ma swoje niekwestionowane plusy. Jednakże trzeba rozumieć, że w tekstach o charakterze doktrynalnym interpunkcja pojawiła się według uznania tłumaczy. Innymi słowy, kropki, przecinki, średniki, dwukropki czy myślniki w greckim tekście NT *nie zostały wprowadzone w Boskim natchnieniu!*

² „We wczesnych manuskryptach i inskrypcjach greckich nie ma ani śladu jakiegokolwiek interpunkcji” (*The Encyclopaedia Americana*, wyd. z 1956 roku, t. 23, s. 16). Jak podaje prof. **Oscar Paret**, pismo greckie zawarte w rękopisach NT „składa się z dużych liter (...) luźno rozmieszczonych obok siebie, bez jakiegokolwiek znaków interpunkcyjnych oddzielających słowa i zdania. Pismo takie stosowano w literaturze greckiej aż do IX wieku n.e.” Dopiero w rękopisach pochodzących z późniejszego okresu zaczęły pojawiać się pewne znaki przestankowe.

³ Co ciekawe, w Kodeksie Watykańskim widnieje kropka po słowie **CHMEPON** (*sēmeron*, dzisiaj) w Łk 23:43. Zob. Dodatek.

⁴ Składnia tekstu Łk 23:43 nie zawiera niczego obligatoryjnego, co dowodziłoby poprawności tradycyjnie stosowanego przestankowania, a gramatyczne badania porównawcze podobnych konstrukcji w ST i NT przemawiają przeciwko stosowaniu tradycyjnej interpunkcji w Łk 23:43.

⁵ Jeff Wallace, *Bible Study 101: Keys to Understanding the Word of God*, Xulon Press, 2010, s. 50, <https://books.google.pl/books?id=P8I8NsNPUucC>⁹⁻¹¹⁻²⁰¹⁶.

perskiego słowa *pardesa*. Jednakże Persowie nigdy nie odnosili tego słowa do dziedziny duchowej (nieba), ani też nie stosowali go do niego w sensie przenośnym! Katolicka interpretacja wiążąca raj z niebem jest gołosłowna, a przynajmniej mocno polemiczna.

Dlaczego tradycyjna interpunkcja w Łk 23:43 jest błędna?

Załóżmy, że tradycyjna interpunkcja stosowana w tym wersecie jest poprawna. Zobaczmy do jakich to prowadzi trudności:

1. Według niej musielibyśmy przyjąć, że *Jezus i złoczyńca poszli do raj* w dniu, w którym *umarli*. Tymczasem Jezus niejednokrotnie zapowiadał, że po swej śmierci będzie przez 3 dni martwy⁶ (Łk 9:22; 18:33), czyli w grobie (hadesie), a nie w raj (jakkolwiek rozumianym) i Biblia mówi, że faktycznie tak było (Dz 2:27,31; 10:40; 1Kor 15:4; Obj 1:18. Por. Kzn 9:5,6,10⁷). A zatem *Jezus w dniu swej śmierci nigdzie się nie przeniósł!* Po swym zmartwychwstaniu w ciągu 40 dni szereg razy ukazywał się uczniom w różnych miejscach Palestyny. Przy jednej z takich okazji oświadczył Marii Magdalenie:

„Nie zatrzymuj mnie, jeszcze bowiem nie wstąpiłem do Ojca [tj. nieba]”
(Jana 20:17, BT)

Dz 1:3,6-11 pokazują, że Jezus *dopiero po upływie 40 dni został wniebowzięty*. Zatem *ani w dniu śmierci, ani w tym dniu, kiedy wyrzekł te słowa do Marii Magdaleny, Jezus nie przebywał w miejscu, które można by nazwać rajem*. Obietnica więc, że łotr⁸ ‘będzie z nim’ w raj *nie byłaby dotrzymana*, a to czyniłoby z Jezusa kłamcę!

2. Aby dostać się do nieba Jezus nauczał, że należy „narodzić się z wody i ducha” (Jn 3:5). „Narodzić się z wody” oznacza *być ochrzczonym*. Tymczasem z 4 Ewangelii nie wynika, aby łotr spełnił to kryterium. Również drugiego warunku on nie spełniał, tzn. *narodzin z ducha*. *Złoczyńca nie mógł więc pójść do nieba zaraz po śmierci, bo nie miał tej „przepustki z wody i ducha”⁹*.
3. Skoro Jezus był martwy 3 dni, natomiast złoczyńca miałby pójść do nieba *jeszcze tego samego dnia*, to Pismo Święte nie mówiłoby nam prawdy podając, że Jezus jest „pierworodnym spośród umarłych” (Kol 1:18; Obj 1:50) i że „zmartwychwstał jako pierwszy spośród tych, co pomarli” (1Kor 15:20, *Romaniuk*). *Łotr nie mógł wyprzedzić Chrystusa pod względem kolejności dostąpienia zmartwychwstania niebiańskiego*.

⁶ W Łk 24:6,7 mamy następującą anielską wypowiedź: „Przypomnijcie sobie, jak wam powiedział ... że Syn człowieczy musi ... trzeciego dnia powstać z martwych”. Z kolei, sam Jezus po swym zmartwychwstaniu oznajmił: „Tak jest napisane, że Chrystus ... trzeciego dnia powstanie spośród umarłych” (Łk 24:46). Warto podkreślić, że Jezus był świadomy, że po śmierci czeka go 3-dniowy pobyt „w sercu ziemi” (Mt 12:40). Dla porównania, w hebrajskiej *Ewangelii Mateusza z dzieła Szem-Toba* czytamy w tym wersecie: „Bo tak jak on był we wnętrzu ryby trzy dni i trzy noce, tak też Syn Człowieczy będzie w brzuchu ziemi, ‘pogrzebany’ na trzy dni i trzy noce” (moje tłumaczenie, <sup>=> = termin nieobecny w mss BML obranym jako tekst podstawowy, ale obecny w innych rkp SzTb).

⁷ W LXX obecne tutaj hebr. słowo *sze’ol* zostało oddane greckim słowem *hades*.

⁸ Według katolickiej tradycji ów przestępca miał na imię Disma. Kościół uznał go za męczennika i wciągnął na listę „świętych”, ku którego czci obchodzi uroczystość 25 marca!

⁹ Doniesienie to *podważa* katolicką naukę o czyścicu, gdyż papieże uczą, że nie można się dostać do nieba bez sakramentu chrztu. Według teologii katolickiej łotr zasługiwałby co najwyżej na czyściec (dr John Gill).

Warto zaznaczyć, że katolicki komentatorzy nie są zgodni co do interpretacji w tym wersecie terminu „raj”. Jezuita **George MacRae** napisał:

„Od czasu działalności Ojców Kościoła komentatorzy Ewangelii Łukasza nie mogą dojść do porozumienia”.

Oto przykłady trzech różnych opinii (podkreślenia moje):

- ❑ *The Catholic Encyclopaedia*:
„Zgodnie z powszechną opinią teologów i komentatorów katolickich Raj występuje tu jako synonim nieba błogosławionych, do których łotr miał się udać razem ze Zbawicielem”.
- ❑ Prof. teologii **Ulrich Wilckens**:
„Wspomniane przez Jezusa ‘królestwo’ to odnowiony raj w czasie końca, niebiańska dziedziina wiecznotrwałej bliskości Boga”.
- ❑ **John P. Lange**, *Theologisch-homiletisches Bibelwerk* (Biblijny podręcznik teologiczno-homiletyczny):
„Nie należy jednak sądzić, że w tym wypadku chodzi o Raj niebiański (...), lecz o tę część Szeołu, która jest przeciwstawna Gehennie i bywa też nazywana Rajem”.

Czy słowa „zaprawdę powiadam ci” można łączyć ze słowem „dziś”? Tłumacz Biblii dr **George M. Lamsa** wyjaśnia:

„Zgodnie z aramejskim sposobem wypowiedzania się, akcent w tym tekście pada na słowo ‘dziś’ i powinno się go czytać: ‘Zaprawdę mówię ci dziś: Będziesz ze mną w Raju’. (...). Cechą charakterystyczną stosowanego na Wschodzie sposobu wypowiedzania się jest zaznaczanie, że obietnicę uczyniono w określonym dniu i że na pewno będzie ona spełniona”.¹⁰

Oto biblijne potwierdzenie dla tego twierdzenia:

ST: Rdz 4:14; 22:14; 24:12; 25:33; 30:32; 31:43; 41:9; Pwt 4:26,39,40; 5:1; 6:6; 7:11; 8:1,11,19; 9:3; 10:13; 11:2,8,13,26,28,32; 13:18; 15:5; 19:9; 26:3,16,18; 27:1,4,10; 28:1,13,14,15; 29:10,12; 30:2,8,11,15,16,18,19; 31:2; 32:46; Zch 9:12.

NT: Mk 14:30; Dz 20:26 (por. Mt 5:20,22,28,32; Mk 14:30; Łk 4:21; 19:9; 22:34,61).

W obietnicy Jezusa na uwagę zasługuje brak greckiego spójnika *hoti* odpowiadającemu polskiemu spójnikowi „że”¹¹. Gdyby tekst Łk 23:43 brzmiał: „Zaprawdę powiadam ci, **że** dziś...” lub „Zaprawdę powiadam ci dziś, **że**...” to rzecz jasna sens byłby oczywisty i nie byłoby miejsca na dyskusje. Taką sytuację mamy np. w Mk 14:30, gdzie czytamy:

Wówczas odpowiedział mu Jezus: „Zaprawdę mówię ci, **że** dziś, tej właśnie nocy, zanim kur zapieje, właśnie ty trzy razy się Mnie zaprziesz” (bp Romaniuk).

¹⁰ G. M. Lamsa, *Gospel Light: Comments on the Teachings of Jesus from Aramaic and Unchanged Eastern Customs*, A. J. Holman Company, Philadelphia 1939, s. 303, 304, <https://books.google.pl/books?hl=pl&id=lr1KAAAAMAAJ> (ograniczony podgląd) ¹⁹⁻⁰¹⁻²⁰¹⁷.

¹¹ W *Curetonian Syriac* (syr^c), syryjskim mss z V wieku n.e. znalezionym w Starym Kairze, tekst Łk 23:43 brzmi: „Amen mówię ci dziś, **że** ze mną będziesz w **Ogrodzie Eden**” (Francis C. Burkitt, *Evangelion da-Mepharreshe. The Curetonian Version of the Four Gospels, with the readings of the Sinai Palimpsest and the early Syriac Patristic evidence*, t. 1, University Press, Cambridge 1904, s. 411, <http://archive.org/details/cu31924092359680>).

Skoro w Łk 23:43 nie występuje *hoti* (że), to — jak wyjaśnia biblista prof. **Ethelbert W. Bullinger** w dziele *The Companion Bible* (Oxford University Press) —

„związek ze słowem ‘dziś’ trzeba określić na podstawie kontekstu”.

A na co wskazuje kontekst? To samo dzieło podaje:

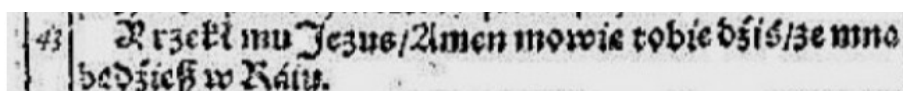
„Gdy Mesjasz obejmie panowanie, Jego Królestwo przemieni ziemię obiecaną w Raj. (...) Prośba [złoczyńcy] dotyczyła przyścia Pana i Jego Królestwa; a skoro Pan bezpośrednio na to odpowiedział, więc obietnica musi się odnosić do tego przyścia i do tego Królestwa, a nie do czegoś, co miało się wydarzyć w dniu, w którym padły te słowa”.

Z kolei niemiecki tłumacz Biblii **Ludwig Reinhardt** w przypisie do tego wersetu napisał:

„Przestankowanie stosowane obecnie [przez większość tłumaczy] w tym wersecie **jest niewątpliwie błędne i całkowicie sprzeczne z tokiem myśli Chrystusa oraz złoczyńcy**. (...) [Chrystus] z pewnością nie uważał raję za część królestwa śmierci, ale raczej miał na myśli raj przywrócony na ziemi”.¹²

Jezusowa obietnica skierowana do złoczyńcy, że ‘będzie w raję’ byłaby dla niego obietnicą zmartwychwstania. Taka perspektywa dla niego harmonizuje z Dz 24:15, gdzie czytamy, że w przyszłości „nastąpi zmartwychwstanie prawych i *nieprawych*”.

Jest mało znanym faktem, że co najmniej 66 tłumaczy Biblii nie podziela idei umieszczenia przecinka przed słowem „dzisiaj” w Łk 23:43¹³, co najmniej 7 tłumaczy oddało ten werset w sposób dwuznaczny, umieszczając przecinek przed słowem i po słowie „dzisiaj” (Ruth P. Martin²⁰¹⁴, Sławomir Łuczkiewicz²⁰¹⁰, Bradford H. Young²⁰⁰⁴, W. J. Schenck jr.²⁰⁰¹, Gabriel C. Galach¹⁹⁹⁶, George Townsend¹⁸³⁷, Sarah Trimmer¹⁸³⁵) i co najmniej 6 tłumaczy postanowiło nie dodawać do tekstu głównego interpunkcji (Jonathan Gallagher²⁰¹⁵, Egbert Nierop^{2013-wyd.2}, Jeffrey Ho²⁰¹², Mijael Kibutz²⁰¹¹, William G. Ballantine¹⁹²³, Johan Jakob Junckherrott¹⁷³²). W języku polskim, oprócz *Przekładu Nowego Świata*, nietradycyjną interpunkcją spotykamy w przekładzie Wincentego Smalca (Raków 1606).

Rzekł mu Jezus/Amen mowie tobie dzisiaj/ze mna bedziesz w Raiu.

A zatem krytyka zwolenników umieszczania przecinka przed słowem „dzisiaj” jest mało profesjonalna. Jej rażącą wadą jest to, że wiedzie do akceptacji wielu sprzeczności biblijnych i logicznych, a nie brak wiary tych tłumaczy w duszę nieśmiertelną¹⁴. Dlatego mimo jej popularności należy ją po prostu odrzucić!

¹² *Das Neue Testament*, Verlag von Ernst Reinhardt, München 1923, s. 104, http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb11129110_00124.html.

¹³ Grzegorz Kaszyński, „79 różnojęzycznych przekładów Łukasza 23:43 bez tradycyjnej interpunkcji”, opracowanie prywatne w pdf, wersja z 22-02-2017. Można je otrzymać kierując prośbę na adres grzekasz@vp.pl.

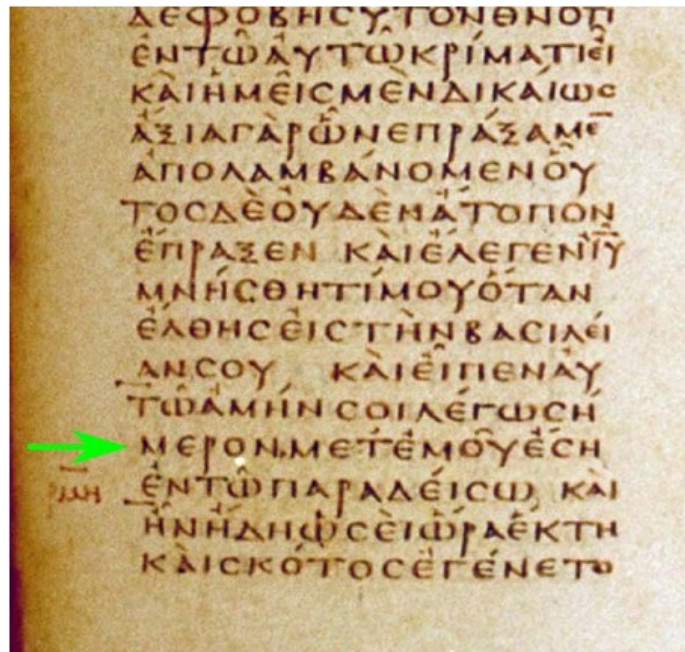
¹⁴ Wysuwanie takiego zarzutu jest tylko sofistyczną próbą odwracania uwagi od ambarasujących argumentów i stwarzaniem sztucznego problemu.

DODATEK

Łukasza 23:43 a Kodeks Watykański

Kodeks Watykański 1209, datowany na IV wiek n.e., jest jednym z najważniejszych kodeksów biblijnych. Uczeni zauważyli, że obecne w nim pewne znaki fonetyczne i interpunkcyjne zostały dodane przez drugą, trzecią i czwartą rękę odpowiednio w IX, X, i XI wieku. Co zatem sądzić o pochodzeniu *hypostygme* (kropki) w tym Kodeksie, który pojawia się po słowie **CHMERON** (*sēmeron*, dzisiaj) w Łk 23:43?

Codex Vaticanus (B^c)

• • • • • ΛΕΓΩΣΗ
ΜΕΡΟΝ.ΜΕΤΕΜΟΥ • •

Różny kolor atramentu tych znaków może wskazywać *kiedy* dany znak został naniesiony do Kodeksu Watykańskiego. A zatem oglądając czarno-białe fotokopie tego miejsca nie dałoby się tutaj niczego stwierdzić.

Kwestią daty powstania *hypostygme* w Łk 23:43 zainteresował się Rudy Carmona będący Świadkiem Jehowy z Włoch. Wysłał on do pracowników Biblioteki Watykańskiej dwa listy w tej sprawie, opatrzone datą 8 November 1994 i 24 February 1995. Przedstawiciel Watykanu naniósł w tych listach swoje odręczne odpowiedzi (fotokopie poniżej).

November 8, 1994

Biblioteca Apostolica Vaticana
00120
Rome, Italy

Dear Sirs:

I am preparing a treatise on ancient biblical manuscripts with special interest in punctuation, accents and breathings. I have studied a microfilm of your "Vat. Grec. 1209 II Parte" dated "10 Nov, 1970". On page 1347 column one line 39 I noted a lower point (ὑποδιακρυφή) between the last two syllables of "CHMEPON" and the beginning of "MET" at Luke 23:43. Researching data on this text I have seen that various scholars inform that some of the punctuation is of the fourth century and some of the punctuation, accents and breathings are of the ninth, tenth or the eleventh century.

Could you please let me know if, in your considered opinion, the lower point referenced above is by the original hand or a later addition?

Thanking you in advance for any assistance you can provide in this matter, I am,

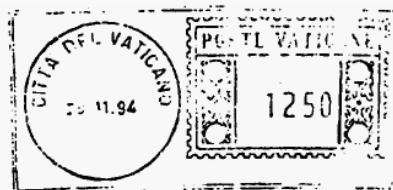
Sincerely yours,

The ink of the lower point seems to be the same as that of the letters of the text; it can therefore be traced back to the fourth century

enclosure: self addressed stamped envelope

Biblioteca Apostolica Vaticana
00120
Rome, Italy

VIA AEREA

ODPOWIEDŹ WATYKANU:

The ink of the lower point seems to be the same as that of the letters of the text; it can therefore be traced back to the Fourth century.

Atrament dolnego znaku wydaje się być taki sam jak liter tekstu, dlatego może pochodzić z Czwartego stulecia.

February 24, 1995

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA
00120
ROME, ITALY

↳ 6. iii → 9. iii

Dear Sirs:

During the month of November, 1994, you responded to an inquiry sent to you by, Mr. In his letter, Mr.

expressed an interest in trying to ascertain the genuiness of the "lower point (ὑποσημῆ) between the last two syllables of 'CHMEPON' and the beginning of 'MET' at Luke 23:43." The uncial Greek text that Mr. had viewed on a roll of microfilm for this study was the, "'Vat. Grec. 1209 II Parte' dated '10 Nov, 1970'...page 1347 column one line 39."

After you examined this text, you then wrote the following brief handwritten reply: "The ink of the lower point seems to be ✓ the same as that of the letters of the text; it can therefore be traced back to The Fourth century."

After reading a copy of your response to Mr. several further questions arose; I would appreciate your response to the following:

1) What specific text did you view in order to reach your conclusions regarding, "The ink of the lower point" and "that of the letters of the text"? Did you for example, view the microfilm, a color facsimile of codex B, or preferably, the original vellum folio leaf?

2) If permissible, would you please give me the name and title of the person who responded to Mr. ? I would also appreciate knowing the measure of competence the person has who reached the conclusion about the ink and letters. Have they ever studied Text Criticism or Greek Paleography? *(What's yours? The person in question is a member of the Academic Staff of the Library, and is a Greek Art's & Hist. specialist.)*

3) Were you aware that the ink of the uncial letters in codex B was at one time a faded brown color, and that in a later century, a scribe traced over most of the letters in black ink? What color is the ink on the letters and lower point in our subject text? *It's rather obvious! many brown*

4) It has also been noted by several scholars, that the vast majority of accents and punctuation marks were not penned by the original first hand, during The Fourth century. Others say, that all the accents and punctuation marks were added sometime after

it is

the seventh century A.D. With these comments in mind, could you clearly see and conclude from the original folio leaf, that the lower point is a faded brown color? Or has the brown been traced over with black ink? Or perhaps, it was not there in the first place, only later being added to the text in black ink by a much later scribe? No

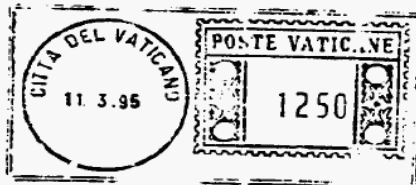
In conclusion, could you please tell me where I could purchase a color facsimile of codex B. I would like to purchase a complete text of the OT and NT texts; but of course, any portion of it would be useful. Do you know if any of the NT facsimile editions, in color, are still available from those issued by the Vatican in 1968? A copy of this facsimile was give to each Bishop, who attended the Vatican Council II. I realize that answering all my inquiries will take time, but I am in no rush, so please, take your time. No

Please accept my warm gratitude for your attention to these important matters; and for the fine service you provide.

Yours in Christ,

enclosure: one photocopy

A complete color facsimile of Codex B will be published shortly (but exactly when is still up in the air) by the Istituto Poligrafico dello Stato, the Italian State publishing house. We have no idea what the price will be, but it will be hefty.

Rudy Carmona w swym drugim liście do Watykanu dopytał o kilka ważnych informacji:

1. Czy ów wniosek wysnuto na podstawie oglądu „kolorowego facsimile” Kodeksu B czy też oryginału?

ODPOWIEDŹ WATYKANU: „z oryginału”.

2. Kto konkretnie jest autorem tej odpowiedzi i jakie są jego naukowe kompetencje?

ODPOWIEDŹ WATYKANU: *This person in question is a member of the Academic Staff of the Library, and is a Greek Patristics specialist* / Osoba, której dotyczy pytanie, jest członkiem Academic Staff of the Library i jest specjalistą w dziedzinie greckiej patrystyki.

3. Jakiego koloru jest ów znak?

ODPOWIEDŹ WATYKANU: *brown* / „brązowego”.

4. Czy brązowy kolor mógł powstać z upływem czasu, a oryginalnie był koloru czarnego?

ODPOWIEDŹ WATYKANU: *no* / „nie”.